

Грабчук О.М.

УДК 330.34

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА ДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

Вступ. Державна власність є необхідним елементом ринкової економіки. Ринкова економіка в певних ситуаціях не здатна вирішити завдання розвитку інфраструктури, реконструкції деяких галузей промисловості, забезпечення народного господарства дешевою енергією і сировиною, організації і фінансування в державних масштабах науково-дослідних, експериментальних і дослідно-конструкторських робіт. Тільки держава може взяти на себе вирішення великих і складних завдань, які є важливими для всього суспільства, включаючи сектор приватного підприємництва. Важливим аспектом економічної політики держави є забезпечення дієвої моделі управління державним сектором, котра має здійснювати позитивний вплив на конкурентоспроможність національної економіки в цілому. При цьому в рамках загальної моделі управління державним сектором слід визначитися із застосуванням ефективних фінансових інструментів впливу на державний сектор економіки.

Аналіз останніх наукових досліджень. Серед наукових праць, в яких

досліджуються питання впливу та управління державним сектором економіки, його проблеми та розвиток в сучасних умовах, можна назвати дослідження таких вітчизняних вчених, як О. М. Головінов, М. М. Шкільняк [6, 7, 7], А. М. Стельмашук [4], Р. А. Муха [3] тощо. Разом з тим, окремі питання управління державним сектором економіки, особливо в частині оптимального співвідношення між державним і приватним сектором, проведення процесів приватизації та націоналізації, застосування фінансових інструментів впливу, залишаються недостатньо розкритими і обґрунтованими і потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою даної статті є з'ясування проблем та виявлення тенденцій в державному секторі економіки, розгляд основних фінансових інструментів впливу на державний сектор, формування системи пропозицій з удосконалення управління ним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість країн світу проводять політику оздоровлення національних економік шляхом пошуку оптимального співвідношення між державним та приватним секторами, що знаходить відображення, зокрема у послідовному, взаємоузгодженому та системному проведенні процесів приватизації та націоналізації, вдосконаленні регуляторної політики, а в цілому – в еволюції моделей управління державним сектором [4]. Зазначені процеси стосуються як форм власності та організаційно-правових форм господарювання підприємств, умов їх функціонування на ринку, так і системи державного управління, механізмів та інструментів впливу на державний сектор та національну економіку в цілому.

Розмір сектора державних підприємств в економіці здійснює значний вплив на її розвиток. З одного боку, при надлишкових масштабах державний сектор буде неефективним, що, у свою чергу, негативно вплине на економіку в цілому. З іншого боку, відмова від державних підприємств неможлива через наявність «недоліків» ринкового механізму [6].

Головним завданням успішного розвитку країни є досягнення оптимального розміру державного сектора. Як свідчить міжнародний досвід, відомі два основні способи визначення оптимального розміру державного сектора: визначення соціально значущих видів діяльності, якими повинні займатися державні підприємства без застосування до них будь-яких кількісних обмежень; строге обмеження кількості державних підприємств незалежно від виду їх діяльності.

Перетворення в державному секторі економіки повинні займати переважне місце в економічній політиці на всіх рівнях. У рамках державного сектору визначаються, проходять своєрідне випробування і закріплюються як правила і механізми функціонування економічної системи, так і правила і механізми функціонування самого цього сектору. Результативність діяльності державного сектору в будь-якій країні визначається масштабами фінансування і інституціональними правилами його взаємодії з державою і економічними агентами ринку. Не менше значення мають організаційні методи, що сприяють удосконалюванню його діяльності. В Україні не передбачалася стабільність інституціонального середовища управління державним сектором, про що свідчить відсутність єдиного відомства, що регулює його функціонування. Управління державним сектором здійснюють уряд, міністерства, фонд держмайна, при цьому кожен з них виходить із власних міркувань про масштаби державного сектору, про тактику проведення приватизаційних заходів, їхньої актуальності і ін. Не регламентована і відповідальність даних інститутів за розробку і реалізацію стабільної політики відносно розвитку державного сектору.

Причина подібної ситуації полягає у відсутності узгодженого нормативно-правового забезпечення, де були б визначені головне міністерство, відповідальне за розробку орієнтирів і пріоритетів розвитку державного сектору, організаційні механізми управління, інструменти впливу й методи удосконалення його діяльності. Що стосується Закону України «Про управління об'єктами державної власності», то він заклав правові основи регулювання у сфері управління державною власністю, але не державного сектору, тому що перше і друге – не еквівалентні поняття як за суттю, так і за масштабами.

На даний час відсутній належний облік суб'єктів господарювання держсектору (перш за все органами державної статистики), що ускладнює процес управління та зумовлює наявність ведення відомчого переліку підприємств та моніторингу ефективності їх функціонування. Так, за даними Фонду державного майна України (на основі Єдиного реєстру об'єктів держвласності) кількість суб'єктів господарювання складає станом на 01.01.2011р. 8506 од. (в тому числі визнані органами державного управління лише 4975

од, або 58,5 %). При цьому лівова частка припадає на державні комерційні підприємства (6936 од., або 81,5 %), що не відповідає сучасним світовим тенденціям орієнтації на господарські товариства, де забезпечується більш дієва система корпоративного управління.

Із загального обсягу суб'єктів господарювання державного сектору стратегічно важливими є понад 280 підприємств, підприємствами, що не підлягають приватизації – 1250 од, з них можуть бути корпоративізовані – 264 (21,1 %); державними акціонерними (холдинговими) компаніями – 29.

Найбільш повне уявлення про функціонування державного сектору дає моніторинг Мінекономрозвитку, за даними якого (станом на 1.01.2011 р.) ефективним визнано управління лише щодо 16,1 % підприємств, задовільним – 31,9, а неефективним – 52 %.

Таким чином, в цілому державний сектор в Україні можна охарактеризувати як такий, що достатньо великий за обсягом, різноманітний за організаційно-правовими формами господарювання (рис. 1) (при домінуванні державних комерційних підприємств та недостатньому розповсюдженні господарських товариств), а за результативністю – низькоєфективний. Частка державного сектору у ВВП країни складає, за оцінкою Євростату, з урахуванням комунального сектору – 37 %. Для довідки: у Канаді, Англії, Італії – близько 15 %, у США й Німеччині – близько 20 %, у Польщі – 25 % [7].

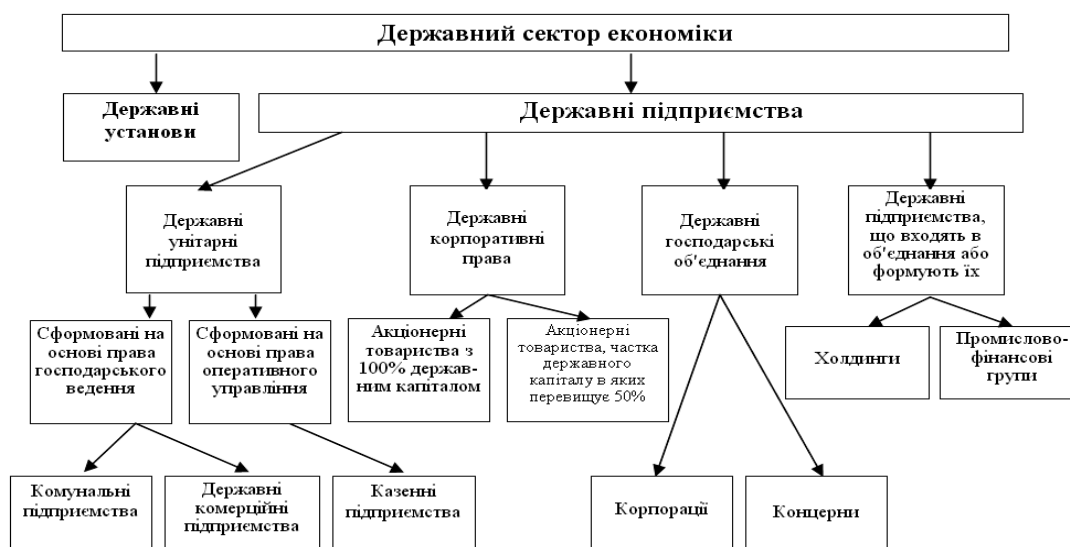

Рис. 1. Структура державного сектора економіки.

Більшість економістів сходяться на думці про низьку ефективність державної форми власності порівняно з приватною [3]. Але дане твердження сформувалось за відсутності чи недостатньому використанні дієвих інструментів впливу на державний сектор, що і зумовлює його низьку ефективність.

Приватна особа не займатиметься неприбутковим бізнесом, тоді як держава не має можливості відмовитися від неефективних виробництв. У цьому питанні вона керується не стільки мотивами комерційного характеру, скільки соціальними потребами суспільства, щодо якого вона має обов'язки, які і визначають її функції. Підприємства та установи державного сектору утримуються державою для забезпечення зайнятості та оптимізації регіональної інфраструктури, для здійснення природоохоронних заходів і непрямого конкурентного цінового регулювання. У рамках окремих підприємств діяльність держави пов'язана з необхідністю вирішення безлічі проблем щодо запровадження ефективних моделей управління та інноваційних програм, використання інструментів фондового ринку і підвищення якості менеджменту, організацією належного контролю за своєчасним і повним надходженням до державного бюджету прибутків державних підприємств і дивідендів держави як власника пакетів акцій у суб'єктах підприємницької діяльності із змішаною формою власності; забезпечення ефективного використання та збереження державного майна, яке не увійшло до статутних фондів суб'єктів підприємницької діяльності; контролем за рухом грошових потоків, за використанням інвестицій, за виконанням зобов'язань підприємств перед державою та органами місцевого самоврядування [5].

Основними інструментами, що дають змогу регулювати величину державного сектору є: приватизація, корпоратизація і націоналізація (деприватизація) [8].

Результатами приватизації в теорії повинні бути: зниження навантаження на державний бюджет, скорочення бюджетного дефіциту, зменшення розміру державного боргу, підвищення ефективності роботи і модернізація приватизованих суб'єктів [4]. Аналізуючи процеси приватизації, більшість дослідників наголошують на її неринковому характері, коли не було створено дієвих власників, не було залучено суттєвих інвестицій, не відбулося економічного зростання, не було забезпечено зростання життєвого рівня населення, а навпаки, відбувся різкий спад виробництва, життєвого рівня населення тощо. Приватизація останніми роками набула несистемного характеру і проводилась вибірково шляхом виключення окремих підприємств зі списку таких, що не підлягають приватизації. А необгрунтовані заборони на приватизацію призвели до використання державного майна не за призначенням, його руйнування, відчуження за нелегальними схемами, і як наслідок втрати інвестиційної привабливості [8].

Процес приватизації потребує нового осмислення, зміни деяких важливих акцентів. Приватизація має розглядатися не як джерело наповнення державного бюджету, а як інструмент реформування економіки, пошуку ефективного власника та залучення інвестицій [6].

Чинне законодавство залишається на межі проведення масової приватизації, що є суперечливим та недосконалим, не відповідає стану економіки в сучасних умовах та, як наслідок, приводить до низької ефективності управління державним майном. Приватизація об'єктів не має постійної системи. Наочним є порівняння планових завдань за надходженнями коштів від приватизації з фактичним отриманням зазначених коштів протягом останнього десятиліття (рис. 2).

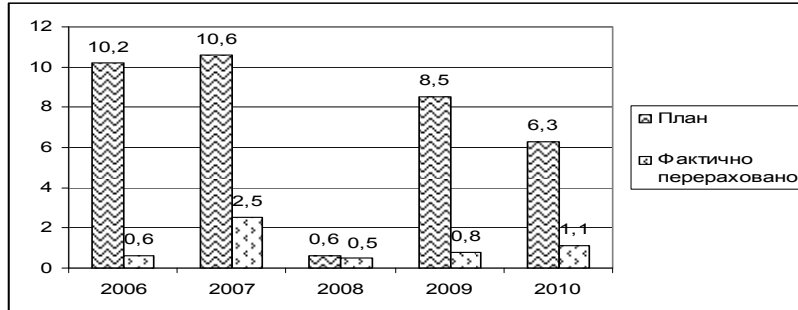

Рис. 2. Динаміка надходження коштів від приватизації до Державного бюджету України протягом 2006-2010 рр., млрд. грн. [2].

Проблема ефективності впливу на державний сектор в останній час набуває все більшої гостроти і потребує при вирішенні застосування більш ефективних методів.

Найбільш розповсюдженим в останні роки інструментом управління державним майном виступає оренда як одне із джерел поповнення Державного бюджету (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка надходження коштів до державного бюджету від оренди державного майна протягом 2005-2010 рр., млн. грн.

Рік	План	Фактичне надходження
2005	158,00	274,94
2006	280,00	328,45
2007	310,00	504,05
2008	550,00	682,58
2009	555,50	655,23
2010	650,00	606,34

Таким чином, одним з напрямів підвищення ефективності використання майна державних підприємств та організацій у сучасних умовах є передача його в оренду. За допомогою оренди реалізуються як інтереси держави щодо отримання доходу з наявних у неї виробничих фондів, так і інтереси орендаря. Якщо у державній стратегії буде зберігатись тенденція до приватизації, то в такому разі доцільним буде застосування такого інструменту як фінансова оренда.

Також інструментами впливу на державний сектор виступають:

- бюджетно-податкова політика. У рамках бюджетної політики держава здійснює пряме фінансування установ державного сектору, фінансування інвестиційних програм. Витрати державного бюджету здійснюються у таких формах, як дотації, субсидії, субвенції. Податкова політика реалізується за двома напрямками – це, по-перше, визначення видів податків і встановлення податкових ставок та, по-друге, надання податкових пільг підприємствам державного сектору з метою впливу на інвестиційний клімат;

- грошово-кредитна політика: До інструментів прямого економічного впливу відносяться: цільове кредитування, встановлення кредитних ставок і прями контроль за їх рівнем. Заходи, пов'язані з цільовим кредитуванням, виражаються в існуванні спеціальних кредитно-фінансових установ, що здійснюють кредитування підприємств за пільговими ставками. Кредитування здійснюється на чітко встановлені цілі, обсяги кредитів є обмеженими, що дає змогу стримувати надмірну кредитну активність в окремих сферах діяльності.

До непрямих інструментів грошово-кредитного регулювання відносяться наступні: здійснення дисконтної політики (регулювання облікових ставок за кредитами), зміна курсу національної валюти, емісія грошей в рамках визначених нормативів. Наслідком застосування останніх інструментів є знецінення національної валюти, що зробить товари країни порівняно дешевшими та стимулюватиме попит на них за кордоном, що позитивно вплине на експортно-орієнтовані підприємства державного сектору;

- митна політика: Митна політика є дієвим важелем впливу у відношенні суб'єктів державного сектору, які здійснюють зовнішньо-економічну діяльність. До інструментів зокрема відносяться ставки мита, пільгові експортні кредити;

- політика ціноутворення;

- застосування фінансових санкцій (штраф, пеня та ін. за нецільове використання наданих субсидій, кредитів), стимулів. На державних підприємствах можуть існувати різні системи стимулювання. Деякі з них

зумовлені відсутністю конкуренції. Обмежене використання такого стимулу, як підвищення заробітної плати, та високий ступінь гарантії зайнятості можуть деякою мірою підвищити ефективність роботи працівників державного сектору.

На основі зробленого аналізу можна визначити наступні необхідні кроки в управлінні державним сектором:

- удосконалення існуючої законодавчої бази та реформа системи управління об'єктами державної власності;
- проведення в повному обсязі інвентаризації та створення єдиного реєстру державного майна, проведення моніторингу управління державною власністю;
- визначення галузей, пріоритетних для приватизації, та галузей, в яких підприємства мають залишатися в державній власності (об'єкти, що забезпечують виконання державою основних функцій і гарантують національну й економічну безпеку). Складання для кожної галузі обмеженого переліку об'єктів, що не підлягають приватизації;
- прийняття Державної програми приватизації, яка передбачатиме розроблення індивідуальних програм підготовки галузей до реформування та їх здійснення, переорієнтація після завершення масової приватизації діяльності Фонду державного майна на управління державною власністю та відповідне реформування його структури;
- розробка та прийняття стратегії розвитку державного сектору економіки, вдосконалення управління корпоративними правами держави;
- прийняття Закону про Фонд державного майна України як центральний орган виконавчої влади з управління державною власністю;

Висновок. Таким чином, сформована в Україні система управління об'єктами державної власності, виявила себе малоефективною за багатьма параметрами, оскільки недосконала законодавча база та невисокий рівень спеціалізації системи не забезпечують необхідне управління розвитком державного сектору з боку держави; кількість суб'єктів і об'єктів управління не відповідає необхідним потребам, створюючи надмірне навантаження на державу та відволікаючи значні ресурси країни на виконання функцій управління. виправити ситуацію можна шляхом створення дієвого механізму управління державним сектором економіки. Такий механізм повинен базуватися на пріоритетах управління державною власністю та на ефективному застосуванні фінансових інструментів впливу.

Джерела та література:

1. Головінов О. М. Загальнотеоретичні засади функціонування державного сектору / О. М. Головінов // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 5-17.
2. Звіт про роботу ФДМУ та хід виконання Державної програми приватизації у 2010 році : [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://www.spfu.gov.ua/ukr/reports_spfu.php
3. Муха Р. А. Державна власність як об'єкт управління в ринковій економіці / Р. А. Муха // Наука й економіка. – 2009. – № 3. – С. 256.
4. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / А. М. Стельмашук – Т. : ТАНГ, 2000. – 315 с.
5. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко; за ред. С. М. Чистова. – К. : КНЕУ, 2000. – 325 с.
6. Шкільняк М. М. Теоретичні засади формування системи управління державною власністю / М. М. Шкільняк // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2. – С. 45-50.
7. Шкільняк М. М. Управління державною власністю: міжнародний досвід, еволюція, принципи / М. М. Шкільняк // Наука й економіка. – 2011. – № 2. – С. 83-93.
8. Шкільняк М. М. Концептуальні інновації управління державною власністю / М. М. Шкільняк // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 5. – С. 37-41.

Давлетова Л.Э.

УДК 631.152.2

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В АГРАРНЫЙ СЕКТОР КРЫМА

Постановка проблемы. Проблема обеспечения экономики продуктами сельского хозяйства – это центральный вопрос, определяющий эффективность, инновационность и перспективы развития государства. Роль агропромышленного комплекса в экономике страны или региона показывает её структуру и уровень развития. Продовольственная безопасность выступает главным условием успешного социально-экономического государства. В данное время сектор нетрадиционного сельского хозяйства является нетрудоёмким, и поэтому для повышения уровня развития необходимо проникновению научно-технических инноваций в сферу агропромышленного комплекса.

В современной экономике большое внимание уделяют изменениям форм собственности, приватизации, либерализации рыночных отношений, а вопросы системного ведения сельскохозяйственного производства разрабатываются слабо или вообще остаются без внимания. Именно системный подход к организации производства в аграрном секторе позволяет принимать оптимальные управленческие решения.

Анализ литературы. Проблемами управления инновациями в сельском хозяйстве занимаются Л.И. Алексахина, В.В. Алексеев, И.А. Басаева и др. Большинство авторов считают, что внедрение новшеств